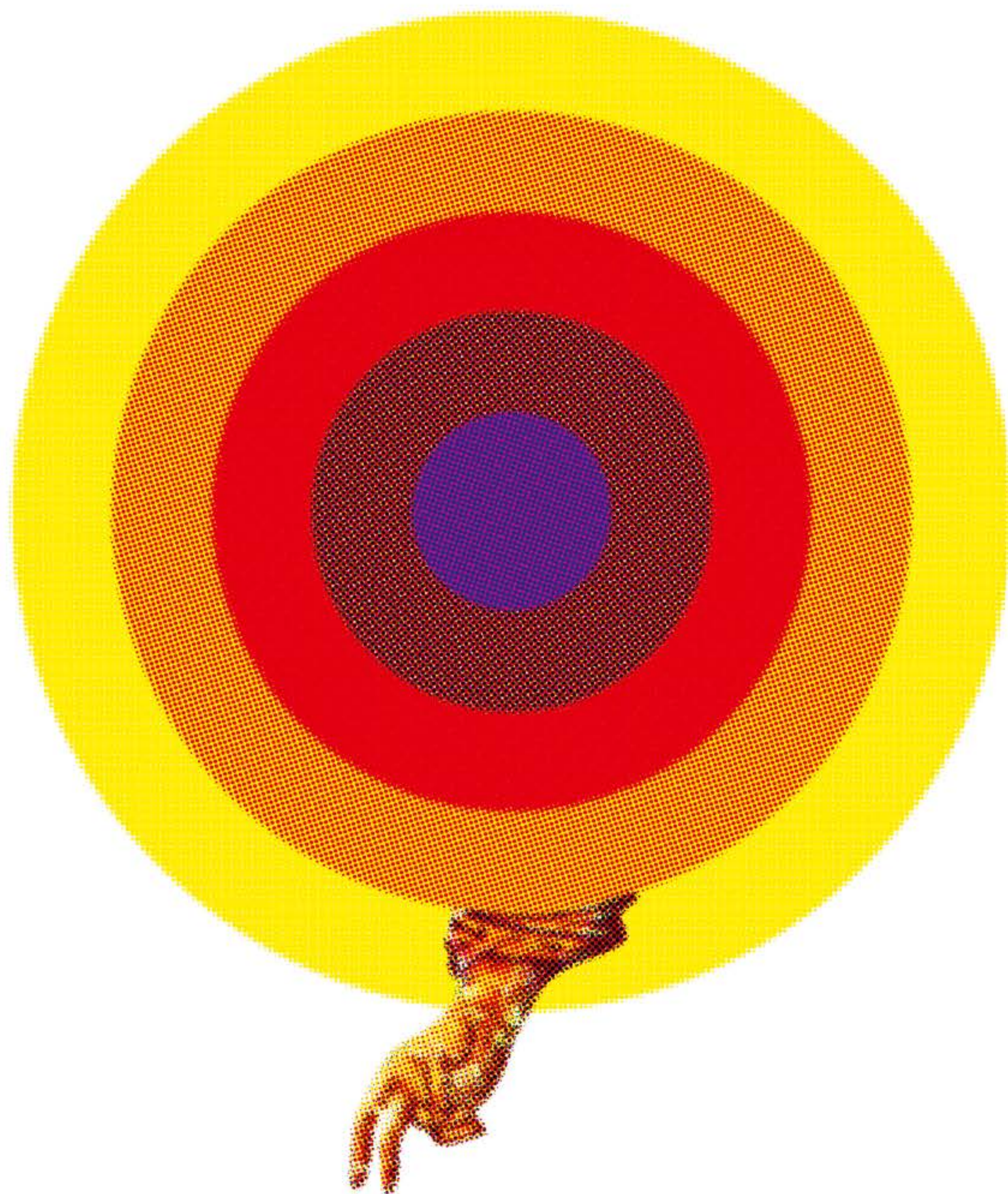
XVII ТРЫЯЛОГ • КРЫНКІ 2016 / XVII TRIALOH • KRYNKI 2016

Ці Бог не разумее па-беларуску?

«ЦІ БОГ НЕ РАЗУМЕЕ ПА-БЕЛАРУСКУ?»

„ДАРАГІЯ БЕЛАРУСЫ! ВЯСЁЛЫХ І РАДАСНЫХ КАЛЯДНЫХ СЬВЯТАЎ! – такія пажаданні выказаў ЯН ПАВАЛ II на адрас беларусаў-каталікоў з нагоды Святаў Раства Хрыстовага. Беларушчына ў вуснах Папы не з'яўляецца нечым новым але хутчэй працягам справы. На жаль, сёння пра гэта ўжо трэба нагадваць. Бо-ж каталікамі былі ў XIX стагоддзі ўсе без выключэння вядучыя пачынальнікі беларускага, нацыянальнага адраджэння. Значную ролю ў эпоху бароку, асветніцтва і рамантызму таксама адыгралі каталіцкія інтэлектуальныя цэнтры. Беларусь была і застаецца да сённяшняга дня – дзвюхканфэсыйнай.

Гэта кароткая ў сілу абставінаў экскурсія ў гісторыю хай паслужыць тут усяго толькі фонам дзеля адлюстравання актуальнай сітуацыі. Расходзіцца пра тое, што Каталіцкі касцёл на тэрыторыі беларускамоўнай Беласточчыны не адчувае аніякай патрэбы ўлічваць яе культурную спецыфіку. Гэта тычыцца і Праваслаўнай Царквы, пра што гаворка пойдзе пазней. А патрэба павагі да гэтай спецыфікі. Гэта заданне не гэтулькі вымушанае нейкімі важнымі акалічнасцямі, але мае сваё альтруістычна-ўнівэрсальнае канфесія вымярэнне. Расходзіцца пра расчышчэнне беларускага чалавека з накідаў розных экспансіяў, што напластоўваліся на ім у мінулым і накладаюцца ў наш час. Справа ў тым, каб паказаць беларусу пасля стагоддзяў яго ўласных , а не велікадушна пазычаных каштоўнасцяў і ўласных каранёў. „Гуманізм чырванее ад сораму за нас". Людзі кажуць: існуе такая праўда, што ў поўнае паняволенне чалавек трапляе тады, калі губляецца яе ўспрыняцце. Ці ж не з'яўляецца ганебнай з'явай тое, калі бачым як просты, звычайна каталік каля Саколкі, Дубровы ці Міхалова саромецца ў публічнай прасторы сваёй мовы і традыцыяў, адмаўляецца ад іх напорыста і ажно роспачна, як быцца гаворка ішла пра злачынства? Найноўшая палітычная гісторыя працавала супраць гэтага народу выштурхоўваючы яго ў бездань закамплексаванасці, адгароджваючы яго сцяною статусу напоўнавартаснага народу. Маўляў: ён можа даць з сябе нешта вартаснае толькі пасля своеасаблівага культурнага ці цывілізацыйнага „даінвэставання". Гэта асабліва красамоўнае на прыкладзе функцыянавання на гэтых землях сінонімаў – паняткавых аўтаматызмаў: „польская вера" значыць польская, панская канфесія. Затое „руская вера" не што іншае як праваслаўная. Нікому гэтыя словаспалучэнні не прыносяць хвалы выкрываючы ў іхніх дзеяннях пазарэлігійныя дамінанты.

Паводле мяне, свецкага чалавека, было б вельмі пажадана, каб у сваім душпастырстве, святары абедзвюх канфесіяў усведамілі неабходнасць спрыяння ўкараненню і развіццю беларускай культуры ў рэгіёне. Не думаю, каб гэта ў чым-небудзь супярэчыла інтарэсам гэтых цэркваў. Наадварот: гэта набліжала б людзям іх рэлігійныя мэты. Бог разумее па-беларуску і не трэба карыстацца пасярэдніцтвам расейскай мовы ў выпадку казанняў у праваслаўных храмах. Я ўвогуле сабе такога не ўяўляю, калі б дайшло да трансляцыі праваслаўнай Святой Літургіі на радыё. Не сумняваюся ў тым, што такі падыход да справы (беларусізацыі) быў бы знакамітай выявай экуменізму на свецкім грунце.

МІХАЛ ФЕДАРОЎСКІ, з паходжання – кашуб, якога лёс кінуў у гэтыя ваколіцы на службу ў царскай лясной адміністрацыі, вельмі шмат зачэрпнуў для сваіх тамоў „Люду беларускага" песняў, баладаў, казак, прымавак, інтэрмедыяў і канапелек не ў іншых мясцінах, а якраз у ваколіцах ЛІПСКА, СУХАВОЛІ, ДУБРОВЫ, САКОЛКІ, КАРЫЦІНА, МІХАЛОВА, ЗАБЛУДАВА. Дык чаму ж не скарыстаць гэтыя скарбы народнай мудрасці і ўзнёслых пачуццяў, не спаслацца ў рэлігійных практыках на традыцыі і звычаі гэтак блізкія для мясцовай псіхалогіі і менталітэту? Адразу папярэджваючы магчымых апанентаў такой задумы хачу падкрэсліць, што я не выступаю за радыкальны разварот сітуацыі ў гэтых дзвюх цэрквах. Мне расходзіцца пра ўзбагачэнне рэлігійнай практыкі мясцовымі, непаўторнымі, арыгінальнымі духоўнымі элементамі, якія даюць вернікам глыбокае пачуццё годнасці і гонару ад свайго паходжання.

Мне цяжка сфармуляваць канкрэтныя прапановы. Баюся дапусціць і, канешне, хачу пазбегнуць міжвольнай нетактоўнасці. Абмяжуюся толькі чарговым падкрэсленнем вядучай думкі маёй прапановы. Душпастырская дзейнасць на нашай тэрыторыі павінна быць пранізаная тутэйшай свойскасцю. Мне пра гэта і расходзіцца. Мне невыказна крыўдна калі чую ад ксяндзоў абвінавачанні ў так званай „беларускай прапагандзе". Успрымаю гэта не як папрок альбо абвінавачанне, але хутчэй выкрутас, кансерватызм, сутаргавае чаплянне за статус кво. Але-ж такая пазіцыя асуджаная на паразу разам з эмансіпацыяй грамадскіх нізоў і ўсіх малых народаў, якія імкнуцца прамаўляць да чалавека сваіх голасам. Трэба ім у гэтым дапамагчы. Толькі – дапамагчы.

Сакрат Яновіч
Biuletyn Informacyjny MKZ NSZZ Solidarność, N° 17 1981 r., s. 8.

«CZY PAN BÓG NIE ROZUMIE PO BIAŁORUSKU?»

DARAHIJA BIEŁARUSY: VIASIOŁYCH I RADASNYCH KALADNYCH ŚWIATAU! – takie życzenie wygłosił JAN PAWEŁ II pod adresem Białorusinów-katolików z okazji świąt Bożego Narodzenia. Białoruszczyzna w ustach papieża nie jest jakimś zapoczątkowaniem sprawy, lecz jej kontynuacją, o czym dzisiaj trzeba, niestety, już

przypominać. Katolikami przecież byli bez wyjątku wszyscy sztandarowi prekursorzy dziewiętnastowieczni białoruskiego odrodzenia narodowego. Istotną rolę w epoce baroku, oświecenia, romantyzmu odegrały również katolickie ośrodki intelektualne. Białoruś była i nadal pozostała dwuwyznaniowa.

Ta, krótka siłą rzeczy, wycieczka w historię niechaj posłuży tutaj za tło dla ukazania sytuacji współczesnej, kiedy to Kościół katolicki na obszarach białorusko-języcznych Białostocczyzny nie czuje żadnej potrzeby liczenia się z ich specyfiką kulturową. (Dotyczy to również i cerkwi prawosławnej, o czym dalej). A potrzeba takiego liczenia się to zadanie nie tyle wymuszane przez jakieś twarde okoliczności, co posiadające swój altruistycznie uniwersalny wymiar. Chodzi bowiem o odgruzowywanie człowieka białoruskiego z nawalisk różnych ekspansji, które nawarstwiały się nań kiedyś i nawarstwiają dziś; ukazanie mu po stuleciach jego własnych, a nie łaskawie pożyczonych, wartości i własnych korzeni. Humanizm czerwieni się za nas! Powiadają ludzie: istnieje taka prawda, która mówi o tym, że w doskonałą niewolę popada się wtedy, gdy zatraca się jej odczuwanie. Czyż nie jest wobec tego zjawiskiem uwłaczającym to, gdy widzi się, jak prosty człowiek katolicki koło Sokółki, Dąbrowy czy Michałowa wstydzi się w miejscach publicznych swej mowy rodzimej i obyczaju, wypiera się swego nad wyraz rozpaczliwie, jak gdyby szło tu o czyn przestępczy? Najnowsza historia polityczna pracowała przeciwko temu ludowi, spychając go w otchłanie kompleksu niższości, ogradzając murem statusu elementu niepełnowartościowego, który może coś dać z siebie jedynie po uprzednim swoistym „doinwestowaniu" kulturalnym, jeśli nie cywilizacyjnym. Jest to szczególnie wymowne na przykładzie: funkcjonowania na tym terenie synonimów-automatyzmów pojęciowych: „polskaja viera" (znaczy: wyznanie polskie, pańskie) i „ruskaja viera" (to tyle, co prawosławna). Komentarz wyjaśniający jest chyba zbyteczny... Żadnej, z misji nie przynoszą one chluby Społecznej, demaskując w ich działaniu dominanty pozareligijne.

Byłoby czymś niezmiernie ważnym według mnie, laika, jeśliby księża obu wyznań dostrzegli w swej pracy duszpasterskiej ową konieczność sprzyjania ugruntowywaniu i rozwojowi kultury białoruskiej w regionie. Nie przypuszczam, aby to kolidowało w czymkolwiek z interesami tych kościołów, raczej przeciwnie – przybliżałoby ludności ich cele idealne. Bóg rozumie po białorusku, i nie trzeba uciekać się do pośrednictwa, na przykład języka rosyjskiego w przypadku kazań w cerkwi (a w ogóle nie wyobrażam sobie tego w razie dojścia do skutku transmisji prawosławnej mszy świętej w radiu). Nie wątpię w to, iż takie podejście do tej sprawy okazałoby się znakomitym wyrazem demonstracji ducha ekumenizmu na gruncie świeckim.

MICHAŁ FEDEROWSKI, urodzony Kaszub, którego los rzucił w te okolice na służbę w carskiej administracji leśnej, ogromnie dużo zaczerpnął do swych tomów „Ludu białoruskiego" nie gdzie indziej jak w okolicach LIPSKA, SUCHOWOLI, DĄROWY, SOKÓŁKI, KORYCINA, MICHAŁOWA, ZABŁUDOWA; pieśni,. ballad, bajek, przypowieści, intermediów, konopielek. Dlaczego by więc nie sięgnąć do tych skarbów mądrości ludzkiej i pięknych uczuć, nawiązać w praktykach religijnych do obyczajów jakże bliskich dla psychologii i mentalności miejscowej?! Uprzedzając niejako ewentualnych polemistów wykładanego poglądu, pragnę podkreślić, że nie postuluję jakiegoś odwrócenia sytuacji

dotychczasowej w tych kościołach, lecz jednie wzbogacenia jej o walory rodzime, co znaczy: niepowtarzalne w swej oryginalności duchowej, dające wiernym głębokie poczucie godności i dumy ze swego pochodzenia.

Trudno mi o propozycje natury realizatorskiej. Obawiam się popełnienia w tym miejscu niezawinionego nietaktu, czego chciałbym bezwzględnie uniknąć. Ograniczę się do podkreślenia jeszcze raz myśli przewodniej mojego wystąpienia: działalność duszpasterska na naszym terenie powinna być zabarwiona tutejsza swojszczyzną. O to mi głównie idzie. I boli mnie niezmiernie, jeśli słyszę od księży pomówienia o tzw. propagandę białoruską. Odbieram nie tyle jako zarzut czy oskarżenie, lecz mam to bardziej za wykręt, za konserwatyzm, kurczowe trzymanie się przeżytych kształtów, które pękają i będą pękać pod naporem emancypacji nizin ludzkich i całych narodów młodych, dążących do mówienia o człowieku własnym głosem. Trzeba im pomóc w tym. Tylko pomóc.

Sokrat Janowicz
Biuletyn Informacyjny MKZ NSZZ Solidarność, Nº 17 1981 r., s. 8.

«ДАЙМА БОГУ ШАНЦ»

„Ці Бог не разумее па беларуску?" У гэтым пытанні пастаўленым у загаловак артыкулу, наш славуты, беластоцкі пісьменнік Сакрат Яновіч змясціў папрок на адрас не Бога, але людзей. Тых людзей, якія беларускую мову, нібыта простую, сялянскую, не лічаць годнай стаць сакральнай мовай. Яновіч трапна заўважыў, што ідэя беларусізацыі Царквы зарадзілася ў асяроддзі каталіцкага духавенства. Чаму яна з'явілася толькі ў пачатку XX стагоддзя?

Крыху гісторыі

Я асабліва паглыблена ніколі не даследаваў гісторыю станаўлення беларускай мовы ні яе месца ў Царкве. Аднак дастаткова добра азнаёміўся з працамі іншых даследчыкаў. Справа ў тым, што ў II-ой палове XVI ст. пасля аб'яднання Літвы з Польшчай на аснове Люблінскай Уніі (1569 г.) беларускія землі ўвайшлі ў склад Рэчы Паспалітай. Пры падтрымцы каталіцкага Рыма Рэчы Паспалітая пачала праводзіць палітыку апалячвання і акаталічвання беларусаў. Спачатку афіцыйна выкарыстоўваліся і польская, і беларуская мовы, але з часам дзяржаўнай стала толькі польская мова. У 1696 г. Варшаўскі Сойм прыняў пастанову аб забароне беларускай мовы ў дзяржаўных і судовых установах.
У канцы XVII ст. беларуская літаратурна-пісьмовая мова прыходзіць у поўны занялад. Па сутнасці, працягвае развівацца толькі народная гутарковая мова (дыялекты), якая сустракаецца ў фальклору (казкі, паданні, прыказкі, прымаўкі, вершаваныя творы, жарты і г.д.) а таксама ў якасці ўставак у польскамоўныя драматычныя творы для характарыстыкі беларускіх персанажаў. Менавіта з гэтага

часу ў галовы тутэйшага насельніцтва ўбівалася негатыўнае, зневажальнае стаўленне да ўсяго беларускага, у першую чаргу да беларускай мовы, якую пачалі называць „мовай хамскай, мужыцкай, паганскай”. Польская мова лічылася мовай вышэйшага гатунку, панскай, шляхетнай. У выніку, многім беларускім шляхцічам і магнатам не цяжка было адрачыся не толькі роднай мовы, але і свайго беларускага паходжання, больш таго – сваёй веры!
У канцы XVIII ст. у выніку трох падзелаў Рэчы Паспалітай (1795 г.) беларускія землі ўвайшлі ў склад Расейскай імперыі. У 1840 г. царскі ўрад (Мікалай I) забараніў ужываць саму назву «Беларусь» (існавала назва «Северо-Западный край»). Афіцыйная перапіска і мастацкая літаратура на беларускай мове былі забароненыя. У літаратурнай беларускай мове гэтага часу амаль не было грамадска-палітычнай і навуковай тэрміналогіі, не было строгай сістэмы граматычных, лексічных і арфаэпічных нормаў (гэтым тлумачыцца адсутнасць у беларускай літаратуры такога напрамку, як класіцызм, дзе творы павінны пісацца на добра апрацаванай мове, высокім стылем). Сваёй роднай мовай беларускі народ карыстаўся толькі ў бытавой сферы. Польскія і рускія вучоныя не прызнавалі беларускую мову самастойнай, разглядалі яе як польскі або рускі дыялект; вяліся спрэчкі наконт таго, кім з’яўляюцца тутэйшыя жыхары: ці горшымі рускімі ці горшымі палякамі.
У 1867 г. царскі ўрад забараніў друкаванне кніг на беларускай мове. Зрэшты, беларуская мова была відавочнай прыкметай нелаяльнасці і сепаратызму, а гэта падлягала пакаранню. Забарона праіснавала да рэвалюцыі 1905 года. За ўсё XIX ст., па падліках даследчыкаў, выйшла не больш за 75 кніг. Пасля паўстання 1863 г. на працягу 30 гадоў на Беларусі не была надрукавана ніводная кніга на беларускай мове. А тыя, што выходзілі ў свет, друкаваліся за межамі Расейскай імперыі. Сярод нешматлікіх твораў, якія з’явіліся ў XIX ст., найбольш значнымі лічацца ананімныя паэмы «Тарас на Парнасе» (аўтарства прыпісваецца В. Равінскаму) і «Энеіда навыварат».

Ксяндзы-лідарамі беларускага адраджэння

Лідар беларускага каталіцкага адраджэння першай паловы XX ст. гісторык, публіцыст, тэолаг і філосаф, ідэолаг Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі – ксёндз Адам Станкевіч у манаграфіі «Родная мова ў святынях» пісаў: „У XX ст. ужо спатыкаем сведамых ксяндзоў беларусаў, верных сыноў Касцёла і свайго народа, як Фр. Будзька, А. Астрамовіч, К. Стэповіч, З. Якуць, Ф. Абрантовіч, В. Гадлеўскі, В. Шутовіч, П. Татарыновіч, А. Сікора, Я. Рэшаць, І. Тарасэвіч і многа іншых”. У кнізе «Родная мова ў святынях» ён абгрунтаваў тэалагічны бок справы і прыйшоў да адназначнай высновы, што: „...найбольш важным і патрэбным з’яўляецца карыстанне роднай мовай у святынях, у дамах малітвы, дзе адбываецца «гутарка душы чалавека з Богам»”. Адам Станкевіч родную мову называў „злучывам і праваднікам нацыянальнай супольнасці кожнага народу”. Ужыванне роднае мовы ў рэлігійным жыцці з’яўляецца неад’емнай уласцівасцю хрысціянства і натуральным правам кожнага народу. Гвалт над гэтым правам з’яўляецца злом, з якім трэба змагацца. Увядзенне хрысціянскімі дэмакратамі беларускай мовы ў касцёлы нароўні з польскай змяняла яе статус: з мовы „простай, сялянскай,

грубай” яна пераўтваралася ў мову „высокую, панскую”, на якой можна гутарыць не толькі між сабою, але таксама звяртацца і да Бога. „Родная мова ў рэлігійным жыцці – гэта неадлучны элемент нацыянальнага жыцця” – лічыў кс. Адам Станкевіч.

„Каб народ кожны роднай мовай гаварыў”

Сярод згаданых Адамам Станкевічам ксяндзоў-сведамых беларусаў ёсць кс. Аляксандар Астрамовіч – літаратурны псеўданім „Андрэй Зязюля” (1878-1921). Пасвячаны ў 1910-м годзе кс. Астрамовіч спалучаў святарскую службу з літаратурнай дзейнасцю. Дэбютаваў у 1909 годзе на старонках «Нашай Нівы» вершам «Песня дзяўчаці». Друкаваўся ў першай беларускай каталіцкай газеце «Беларус» («Bielarus», 1913-1915) у беларускіх перыядычных выданнях «Светач», «Гоман», «Вольная Беларусь», «Крыніца» і іншыя. У 1914 годзе паэт апублікаваў свой адзіны пры жыцці невялікі зборнік вершаў (лацінкай) «Z rodnaha zahonu» (Wilnia, 1914). Астрамовіч удзельнічаў у першым з’ездзе беларускіх каталіцкіх святароў (Мінск, 1917), быў сябрам Саюзу ксяндзоў-беларусаў, ад якога пачалося стварэнне грамадскай арганізацыі Беларуская Хрысціянская Злучнасць (БХЗ), пазней рэарганізаванай у партыю Беларуская Хрысціянская Дэмакратыя (БХД). Ён вітаў абвяшчэнне незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР). Па даручэнні яе Народнага сакратырыята арганізоўваў беларускія школы, местачковыя і павятовыя органы ўлады БНР. У прадмове да пасмяротнага выдання выбраных твораў А. Зязюлі, дзе знайшлася і паэма «Аленчына вяселле» А. Станкевіч пісаў: „Усе тыя куткі Ашмяншчыны і Валожыншчыны, як Гальшаны, Трабы, Вішнёва, Баруны, Крэва, дзе часта пабываў Зязюля, помняць яго і сёння. Нёс ён туды прамень праўды, святло беларускай народнай сведамасці як жывым словам, так і праз родную кніжку і газету... Зязюля – гэта праўдзівы ідэаліст, гэта мучанік за родную ідэю”. Дарэчы ў паэме «Аленчына вяселле», а таксама ў нізках вершаў: «Народныя», «Народнае жыццё», «Беларуская прырода», «Родная сяліба», у паэтычнай форме Зязюля выявіў сваю бязмежную любоў да сваёй „малой радзімы” (матыў роднага кута), традыцыйнага сялянскага побыту. (Цікава, што гэтае паняцце „малая Айчына” стала такім папулярным амаль 100 гадоў пазней у прыватнасці сярод беларусаў Беласточчыны). Калі б Андрэй Зязюля не напісаў нічога болей, дык ён увайшоў бы ў гісторыю беларускага адраджэнскага руху гэтым вершам са зборніка «З роднага загону» названага «Песняй Беларусі».

Божа, што калісь народы
На асобкі падзяліў,
І хацеў, каб народ кожны
Мовай роднай гаварыў.

Узглянь жа на народ бяздольны
Беларускі, што к Табе
Голас ціхі, паднявольны
У пакорнай шле мальбе.

Каб рунела, выплывала,
Красавала, наліло
І, насьпеўшы, у ток нямала
Умалоту прынясло.

Чытач лёгка ўбачыць у гэтых радках прататып славутага гімну Наталлі Арсенневай «Магутны Божа» напісаны ёю падчас вайны ў 1943 годзе.

Мой эмігранцкі досвед

У 1988 годзе я падаўся ў эміграцыю ў ЗША з думкай, што мабыць – назаўсёды. Першыя людзі, якія мяне сустрэлі, гаварылі на цудоўнай, беларускай мове. Сярод іх я пачуваў сябе бы рыба ў вадзе. Я адчуваў і адчуваю сябе беларусам з дзяцінства. У свае 17 гадоў ужо дэбютаваў вершамі і вершаванай прозай на старонках «Нівы». У Беластоку ў 80-я гады служыў часткова па-беларуску (Апостал, Евангелле, казане) у невялічкай царкве Марыі Магдаліны. Амерыканскія беларусы належалі да так званай „старой", пасляваеннай эміграцыі. Першая багаслужба на амерыканскай зямлі ў храме Еўрасініі Полацкай у Саўт-Рывэры ўсведаміла мне, што ідэю беларусізацыі Царквы на практыцы ажыццявілі менавіта там, у Амерыцы. Там я пачуў тое, да чаго ў выданні «Бацькаўшчына» ў 1960-м годзе заклікаў эміграцыйны дзеяч і публіцыст – А. Бутрымовіч. У артыкуле «У справе беларусізацыі нашых цэркваў» ён пісаў: „Царква, як сапраўдная выхавальніца чалавека, мае вытварыць гэткі маральны склад чалавека пры дапамозе сваіх выхаваўчых сродкаў". Духоўную незалежнасць народу – паводле Бутрымовіча – выхоўваюць: „рэлігійныя святасці, нацыянальная мова, казанні па-беларуску, нацыянальныя звычаі, абрады, традыцыі, нацыянальны стыль і нацыянальнае царкоўнае мастацтва, выхаваўчыя арганізацыі, школьніцтва, прапаганда і гэтак далей".
Тады ў Саўт-Рывэры я пазнаёміўся з грамадскім дзеячом і журналістам Радыё «Свабода» – Янкам Запруднікам. Яго ўвагу звярнула мая першая казань на чыстай, беларускай мове. Гэта ён падчас святкавання 1000-годдзя Хросту Русі выступіў з дакладам на тэму роднай мовы ў Царкве. Запруднік звярнуў увагу на ўзаемасувязь паміж малітвай, розумам і роднай мовай. У якасці асноўнай праблемы ён назваў адсутнасць роднай мовы ў рэлігійным жыцці беларусаў на Бацькаўшчыне. „У рэлігійным жыцці Беларусаў на Бацькаўшчыне, праваслаўных і каталікоў, няма месца роднай мове. Што горш, у шмат каго няма разумення ненармальнасці такога стану рэчаў, няма разумення патрэбы роднае мовы для лучнасці з Богам, няма ўсведамлення, што русіфікацыя і паланізацыя рэлігійнага жыцця Беларусаў – з'ява ў існасці антыхрысціянская". Янка Запруднік працытаваў выказванне Апостала Паўла: „Бо калі я малюся ў незнаёмай мне мове, дык дух мой моліцца, але розум мой застаецца бясплодным". „Лёгацыд, (генацыд роднага слова) павінен быць абвешчаны смяротным грэхам. Той, хто пазбаўляе беларусаў роднай мовы, выступае супраць хрысціянскае традыцыі" – казаў Янка Запруднік.
Сапраўды, гэта добра падабраная цытата. У 1-м Лісце да Карынфянаў чытаем (1. Кар.14, 9-19) „Так, калі і вы языком вымаўляеце незразумелыя словы, дык як

зразумеюць, што вы кажаце? Вы будзеце гаварыць на вецер. Колькі, напрыклад, розных словаў на свеце, і ніводнага з іх няма без значэння; але, калі я не разумею значэння слоў, дык я для таго, хто гаворыць, чужаніца, і той, хто гаворыць, для мяне чужаніца. Так і вы, дбаючы пра дары духоўныя, старайцеся ўзбагаціцца імі дзеля настаўлення царквы. А таму той, хто гаворыць незнаёмаю мовай, маліся за дар тлумачэння. Бо, калі я малюся на незнаёмай мове, дык, хоць дух мой і моліцца, але розум мой застаецца без плоду. Што ж рабіць? Пачну маліцца духам, пачну маліцца і розумам; буду спяваць духам, буду спяваць і розумам. Бо, калі ты будзеш добраслаўляць духам, дык той, хто стаіць на месцы простага чалавека, як скажа «амін» на тваё дзякаванне? Бо ён не разумее, што ты кажаш. Ты добра дзякуеш, але другі не настаўляецца. Дзякую Богу майму: я больш за ўсіх вас гавару мовамі; але ў царкве лепей хачу пяць словаў сказаць розумам маім, каб і іншых наставіць, чым процьму словаў незнаёмаю моваю".

Значыць, дзеля спалучэння духа з розумам трэба маліцца ў роднай мове. Згодна з навукаю Апостала Паўла паступалі святыя Кірыл і Мяфодзій, перакладаючы ў другой палове IX стагоддзя царкоўныя кнігі на жывую мову. Пра патрэбу разумення малітвы і багаслужбы нагадаў Францішак Скарына, калі ў 1517 годзе пачаў друкаваць пераклад Бібліі ў мове свайго „люду паспалітага". Паводле Скарыны, у якой мове чалавек нарадзіўся, у гэткай і Богу павінен маліцца, таму што розум найпаўней функцыянуе ў роднай мове. Таксама Францішак Багушэвіч пісаў: „Наша мова для нас святая, бо яна нам ад Бога дадзеная, як і другім добрым людцам". Таксама ў Евангеллі сказана: „На пачатку было Слова, і Слова было ў Бога, і Богам было Слова (...)".

„Мы ўсё разумеем"

Гэтую фразу „мы ўсё лепей разумеем чым у нас на Беласточчыне" я пачуў у Чыкага ў храме святога Юрыя. Там я служыў – пераважна Святую Літургію поўнасцю па-беларуску паводле службоўніка Мітрапаліта БАПЦ-Мікалая. Нават невялічкі хор спяваў па-беларуску. Храм, у якім дагэтуль малілася не болей 20-ці прадстаўнікоў „старой эміграцыі" раптам запоўніўся праваслаўнымі беластачанамі. У царкве бывала 100-120 вернікаў, якія дагэтуль ведалі багаслужбу толькі па царкоўна-славянску а казані – на ламанай расейскай мове. „Як прыгожа", „як усё зразумела" – казалі мне. Праўда, многія з іх пасля службы размаўлялі паміж сабою па-польску і на гэта крывіліся тамтэйшыя старажылы. Аднак тады я ўсвядоміў адно: „а чаму такога не можа быць у нас на Падляшшы? Ці ж Царкве лепей паслужыць паланізацыя чым беларусізацыя?"

Ізноў жа мой досвед з „малай Айчыны"

Дзякуючы хадайніцтву Спадара Запрудніка ў 1991-м годзе я пачаў працу ў беларускай службе радыё «Свабода» ў Мюнхене. Там не было беларускай Царквы і мне даводзілася служыць па-ўкраінску для ўкраінцаў, хаця туды прыходзіла пару беларусаў. Яны гэтак як і беларусы ў ЗША строга прытрымліваліся роднай мовы ў багаслужбе і у кантактах паміж сабою, што мне надзвычай падабалася.

У Мюнхене я ў асноўным вёў рэлігійную перадачу «Сімвал веры». У 1995-м годзе Радыё перасялілася ў Прагу, дзе я ўжо не служыў, затое хадзіў на багаслужбы, якія адпраўляліся ізноў жа на роднай мове – па-чэшску. У Празе, як аўтар рэлігійнай перадачы я з немалой прыкрасцю даведаўся, што з паловы кастрычніка 2005-га году, у двух храмах у Беластоку будзе гучэць польская мова. Мяне зацікавіла гэтае незразумелае рашэнне. Я задаваўся пытаннем: Чым царква тлумачыла гэты крок? Ці не паспрыяе гэта паланізацыі беларусаў? Ведаю, што ў Польшчы дагэтуль, для большасці праваслаўных царкоўна-славянская мова застаецца сакральнай мовай Царквы ў адрозненне ад моваў штодзённага жыцця. Яна сталася неад'емным складнікам сакральнай прасторы праваслаўнай царквы: малітвы, спеву і іконы, інакш кажучы духоўнасці і містыкі Праваслаўя. Апроч таго, з міжваеннага перыяду Царква зведала перыяд прымусовай паланізацыі, бо тады на афіцыйным узроўні лічылася, што Праваслаўе з'яўляецца спадчынай царскай Расеі і яно – чужы элемент. Сапраўды, праваслаўныя вернікі як правіла не лічылі сябе этнічнымі палякамі, але беларусамі, украінцамі, лэмкамі, ці проста – тутэйшымі. Многім з іх з цяжкасцю даецца той факт, што яны вымушаныя жыць з кляймом іншасці і нават няпаўнавартаснасці, бо адкрыта дэманстраваць сваю няпольскасць і некаталіцкасць, у польскіх рэаліях патрабуе некаторай мужнасці. Некаторыя ня хочуць ускладняць сабе жыццё і гэткім чынам з'явілася новая катэгорыя праваслаўных „праваслаўныя палякі". Яны кажуць, што з маленства яны праваслаўныя, але вось ніякага дачынення да беларускасці ці ўкраінскасці яны не адчуваюць. Ну, і тым болей, калі жывуць у Польшчы, дык ясна, што яны палякі, толькі праваслаўныя.
Памятаю, што тады я звярнуўся да некалькіх людзей з пытаннем – як яны ўспрынялі навіну пра польскую мову ў царкве. Грамадскі і палітычны дзеяч і журналіст – Яўген Вапа завяў, што „для нас, беларусаў з Беласточчыны, якія складаюць пераважную частку праваслаўных вернікаў у Польшчы, гэтая навіна была нечаканасцю і пры тым навіной вельмі балючай. Гэта нас не толькі здзівіла, але забалела і абурыла" – заявіў Яўген Вапа. Калі ўводзіцца польская мова, дык узнікае пытанне: а чаму не ўвесці беларускую мову? Калі ў праваслаўных храмах у Польшчы гучыць украінская мова, дык відавочна Бог разумее па-ўкраінску. Бог разумее на ўсіх мовах свету, і быццам бы ня хоча разумець толькі па-беларуску... Калі ёсць патрэба служыць для сапраўдных палякаў, якія прынялі праваслаўе па-польску – калі ласка. Але ж мы, беларусы, ужо колькі гадоў просім і дабіваемся багаслужбаў на беларускай мове, але няма іх... Па словах Яўгена Вапы – „з боку духавенства гучаць тлумачэнні, нібыта няма перакладаў «Святога Пісання». Але ж яны ёсць, і пры тым па-суседску. Няўжо цяжка замовіць пераклады, якія мае праваслаўная царква ў Беларусі? Усё ёсць. Трэба выразна ска заць: няма толькі добрай волі святароў... Я тут бачу адну вялікую пагрозу. Сваймі дзеяннямі царква хоча мэтанакіраваная ствараць катэгорыю «праваслаўных палякаў», але гэтым самым яна падрэзвае галіну, на якой сама сядзіць. Трэба памятаць, што моц Праваслаўя ў Польшчы заўсёды асноўвалася на тым, што яно падтрымлівала моўную адметнасць, абапіралася на беларускую альбо ўкраінскую мовы. Калі хочам мець вернікаў, дык мова на Падляшшы павінна быць беларуская, а калі хочам мець у цэрквах турыстаў, каб яны не былі пустымі, то тады – польскую мову" – заявіў 11 гадоў таму Яўген Вапа.

Цікавую думку выказаў тады праваслаўны святар, былы каталік родам з Кракава а. Яўстафі Страх. Ён вялікі знаўца і прыхільнік захавання царкоўна-славянскай мовы. „Сам я праціўнік паланізацыі праваслаўнага набажэнства, але, з другога боку, гучыць усё болей папрокаў на адрас нашай царквы ў тым, што набажэнства становіцца незразумелым для сучаснага грамадства, асабліва для моладзі" – заявіў а. Яўстафі. Ён прапануе кампрамісснае рашэнне: адпраўляць багаслужбу па царкоўна-славянску і на нацыянальных мовах пераменна, каб вернікі добра разумелі кожны фрагмент багаслужбы, а казані гаварыць на нацыянальных моваў, якія людзям найбольш адпавядаюць. „Але каб цалкам адмаўляцца ад царкоўна-славянскай мовы, гэта для нас духоўная смерць" – лічыць а. Яўстафі Страх.

Яшчэ адзін мой суразмоўца, дамініканец Пётр Руткоўскі выказаў такую думку: „Старажытныя, архаічныя мовы ў літургіі таксама маюць сваю функцыю. Літургія, гэта сусвет сімвалаў. Неабавязкова ўсё для ўсіх адразу павінна быць зразумелым. Вельмі важна перажыць момант таямнічасці, альбо сутыкнуцца з нечым, што прымушае задумацца. Незразумелае слова, альбо не зусім зразумелы сімвал падштурхоўвае да роздуму. Таму гэтак сярод каталікоў, як і сярод праваслаўных таксама назіраем попыт на набажэнства на старажытных мовах, хай сабе не зусім зразумелых. Думаю, што ідэальная сітуацыя, калі вернікі маюць магчымасць выбару: каб нехта паводле свайго жадання мог пайсці на літургію на царкоўна-славянскай мове, альбо ў выпадку каталікоў – на лацінскую. Спрадвеку існаваў прынцып, што ня трэба ўсіх прымушаць да гераізму. Гэта павінна быць пытаннем добрае волі. А ў выпадку разумення лаціны, ці старaславянскай мовы, дык гэта справа калі не гераізму, дык значнага высілку. Чалавеку прыходзіцца прыкласці шмат намаганняў, каб вывучыць гэтыя мовы" – заявіў дамініканец Пётр Руткоўскі.

Мае высновы

З вышэй сказанага і перажытага мною ў мяне склалася даволі ясная пазіцыя:

– Я прыхільнік максімальна шырокага выкарыстоўвання беларускай мовы там дзе яна родная. Большасць праваслаўных у Польшчы – беларусы, нават калі яны пра гэта не хочуць ведаць.

– Катэгорыя „праваслаўны паляк" для мяне раўназначная з пэўнай формай нацыянальнага нігілізму, альбо рэнегацтва. Будучы „праваслаўным палякам" чалавек пажадае стаць паўнавартасным палякам, гэта значыць каталікам. Уніяцтва таксама стала пераходным этапам на шляху ад праваслаўя ў каталіцтва.

– Тлумачэнне: „я не разумею мовы багаслужбы" не вытрымлівае крытыкі: а ці стагоддзямі людзі разумелі лаціну? Патрабаванне пераходу на „зразумелую" мову гэта прыкмета людзей інтэлектуальна лянівых, у якіх няма сапраўднага зацікаўлення Праваслаўнай Царквою і духоўным жыццём. Без дакладнай статыстыкі ведаю, што ад увядзення польскай мовы колькасць вернікаў у праваслаўных храмах у Польшчы напэўна не пабольшала. Затое пераход на мову каталіцкага касцёлу можа паспрыяць пераходу каталіцтва.

– У свой час Грэцкая царква ўвяла навагрэцкую мову, паколькі вернікі, асабліва маладыя скардзілася, што яны не разумеюць старажытную грэцкую мову, але ж з гэтага нічога не атрымалася. Наплыву моладзі ў грэцкія храмы не адбылося. Думаю, што гэтак можа быць альбо і ўжо адбылося ў нас.

– Грэцкай памылкі не хоча дапусціць і Руская Праваслаўная Царква. „На сённяшні дзень радыкальная змена не была б ні разумнай, ні своечасовай, бо магла б толькі адштурхнуць ад царквы тых, хто моцна звязаны з традыцыяй і са старой мовай" – патлумачыў пазіцыю Маскоўскага патрыярхату Патрыярх Кірыл.

Усё вышэй сказанае было сказанае таму, што яно адпавядае майму разуменню праблемы. Гэтак не мусіць усіх пераканаць, затое можа быць падставай для дыскусіі.

Васількаў, жнівень 2016 г.
Кастусь Бандарук

«DAJMY BOGU SZANSĘ»

„Czy Bóg nie rozumie po białorusku"? W tym pytaniu użytym jako tytuł artykułu, nasz znakomity, pisarz białoruski – Sokrat Janowicz formułuje zarzut nie w stosunku do Boga, ale ludzi. Tych ludzi, którzy język białoruski, rzekomo „prosty", „chłopski" nie uznają za godny być sakralnym językiem. Janowicz słusznie zauważył, że idea białorusizacji Kościoła (Cerkwi) pojawiła się w środowisku kleru katolickiego. Dlaczego pojawiła się tak późno, dopiero na początku XX wieku?

Garść historii

Osobiście nigdy nie zgłębiałem historii formowania się języka białoruskiego ani jego miejsca w Cerkwi. Jednakże dostatecznie dobrze zapoznałem się z pracami innych badaczy. Rzecz w tym, że w II połowie XVI w., po zjednoczeniu Litwy (WKL) z Koroną wskutek podpisania Unii Lubelskiej (1569 r.) ziemie białoruskie weszły w skład Rzeczypospolitej. Przy aktywnym udziale Kościoła katolickiego Rzeczpospolita zaczęła realizować politykę polonizacji i katolicyzacji Białorusinów. Początkowo oficjalnie wykorzystywane były zarówno polski jak i (staro)białoruski język, jednakże z upływem czasu urzędowym stał się wyłącznie język polski. W 1696 r. Sejm Warszawski przyjął uchwałę zakazującą posługiwania się „ruskim" językiem w oficjalnych dokumentach, dekretach, wyrokach, uchwałach i postanowieniach.
Już w końcu XVII w. starobiałoruski język pisany został niemal całkowicie wyrugowany. W istocie język ten został sprowadzony do roli ludowego i potocznego (dialektu). Jako taki trwał i rozwijał się w sferze folkloru (baśnie, legendy, podania, pieśni, aforyzmy, żarty itd.), jak również w charakterze wtrąceń do polskich utworów scenicznych w celu lepszej charakterystyki białoruskich bohaterów. Wraz z postępującą polonizacją wśród Białorusinów był propagowany negatywny, obraźliwy stosunek do wszystkiego co białoruskie, w pierwszym rzędzie do języka, który poczęto określać jako „chamski", „chłopski", „pogański". Język polski uważany był za „lepszy", „pański", „szlachetny". W takiej sytuacji białoruskiej szlachcie i magnaterii łatwo było wyrzec się nie tylko języka ojczystego, ale i wiary.
W końcu XVIII w. wskutek trzech rozbiorów Rzeczypospolitej (1795 r.) ziemie białoruskie weszły w skład Imperium Rosyjskiego. W 1840 r. car Mikołaj I swym „ukazem" zabronił

używania nawet nazwy «Białoruś» i narzucił nazwę «Północno-zachodni kraj». Język białoruski nie mógł być wykorzystywany ani w oficjalnej dokumentacji ani w literaturze. Zresztą nie istniała ani gramatyka ani specjalistyczna terminologia w języku białoruskim. Ojczystą „mową" lud białoruski posługiwał się jedynie w życiu codziennym. Zarówno polscy jak i rosyjscy uczeni nie uznawali języka białoruskiego za osobny, lecz jako polski albo rosyjski dialekt. Dochodziło nawet do polemik, czy „tutejsi" Białorusini, to „gorsi Rosjanie" czy też „gorsi Polacy".
W 1867 r. carat zakazał wydawania książek w języku białoruskim. Ponad to, język białoruski był ewidentnym przejawem nielojalności i separatyzmu, a to podlegało karze. Zakaz obowiązywał do 1905 r. Wedle historyków literatury, w ciągu całego XIX w. wyszło z druku nie więcej niż 75 książek. Po powstaniu styczniowym 1863-64 na terytorium Białorusi przez 30 lat nie wydano ani jednej książki w języku białoruskim. Te, które zostały wydane, były opublikowane poza granicami carskiej Rosji. Wśród nielicznych 19-wiecznych utworów za najbardziej znaczące uważane są «Taras na Parnasie» (autorstwo przypisywane jest W. Rawińskiemu) i «Eneida naopak».

Księża-animatorzy Odrodzenia białoruskiego

Lider białoruskiego, katolickiego Odrodzenia białoruskiego pierwszej połowy XX w., historyk, publicysta, teolog i filozof, ideolog Białoruskiej Demokracji Chrześcijańskiej – ks. Adam Stankiewicz w swej monografii «Język ojczysty w świątyniach» pisał: „W XX w. spotykamy już świadomych księży-Białorusinów, wiernych synów Kościoła i swego narodu jak: F. Budźko, A. Astramowicz, Z. Jakuć, F. Abrantowicz, W. Godlewski, K. Stepowicz, W. Szutowicz, P. Tatarynowicz, A. Sikora, J. Reszeć, J. Tarasewicz i wielu innych". Ks. Stankiewicz przyjrzał się zagadnieniu z teologicznego punktu widzenia i doszedł do jednoznacznego wniosku, że „najważniejszym i najbardziej pożądanym jest używanie języka ojczystego w świątyniach, w domach modlitwy, gdzie odbywa się: «rozmowa człowieka z Bogiem»". Ks. Stankiewicz nazwał język ojczysty „spoiwem i przewodnikiem każdej społeczności narodowej". Wykorzystywanie języka ojczystego w życiu religijnym jest niezbywalną cechą chrześcijaństwa i przyrodzonym prawem każdego narodu. Pogwałcenie tego prawa jest złem z którym należy walczyć. Wprowadzenie przez chadeków języka białoruskiego do kościołów na równi z polskim automatycznie zmieniało status tego pierwszego. „Prosty", „chłopski", „prymitywny" język stawał się „subtelnym", „szlachetnym" w którym można było nie tylko porozumiewać się między sobą, ale także zwracać się do Boga. Język ojczysty w życiu religijnym to nieodłączny element świadomości narodowej" – uważał ks. Adam Stankiewicz.

„Aby każdy naród mówił po swojemu"

Wśród wspomnianych przez Adama Stankiewicza księży-świadomych Białorusinów, jest ks. Aleksander Astramowicz (1878-1921), pseudonim literacki „Andrej Ziaziula". Po otrzymaniu święceń kapłańskich w 1910 r. duszpasterskie posługiwanie łączył on z działalnością literacką. Debiutował na łamach «Naszej Niwy» wierszem «Pieśń dziewczęcia». Publikował swe utwory w pierwszej katolickiej, białoruskiej gazecie «Bielarus», (1913-1915), w białoruskich periodykach «Swietacz», «Homan», «Wolnaja Biełaruś»,

«Krynica» i innych. W 1914 r. wydał swój jedyny za życia zbiór wierszy pisanych łacińskim alfabetem «Z rodnaha zahonu» (Wilno, 1914). Astramowicz brał udział w I Zjeździe białoruskich księży katolickich (Mińsk 1917), był członkien Związku księży-Białorusinów z którego wyłoniła się organizacja społeczna Białoruskie Stowarzyszenie Chrześcijańskie (BCHZ) następnie zreorganizowane jako partia Białoruska Demokracja Chrześcijańska. Astramowicz z entuzjazmem przyjął obwieszczenie Białoruskiej Republiki Ludowej (BNR) Z polecenia jej sekretariatu organizował białoruskie szkoły, małomiasteczkowe i powiatowe organa władzy BNR. W przedmowie do pośmiertnego wydania utworów A. Ziaziuli, w którym znalazł się poemat «Wesele Aleny» («Alenczyna wiasielle») A. Stankiewicz pisał: „Wszystkie tamte zakątki Oszmiańszczyzny i Wołożynszczyzny jak Olszany, Traby, Wiśniewo, Baruny, Krewo, gdzie często Ziaziula bywał, pamiętają o nim do dzisiaj. Niósł on w te mieściny światło białoruskiej świadomości narodowej jak poprzez żywe słowo tak i za pomocą gazet i książek w języku ojczystym... Ziaziula – to prawdziwy idealista, męczennik za sprawę odrodzenia narodowego". Istotnie, w poemacie «Alenczyna wiasielle» jak również w cyklach wierszy: «Ludowe», «Życie ludu», «Przyroda białoruska», «Ojczyste gniazdo» w poetyckiej formie Ziaziula wyraził swe bezgraniczne umiłowanie „małej Ojczyzny" (motyw stron rodzinnych) tradycyjnego trybu życia chłopów. Warto tu zwrócić uwagę na fakt, że pojęcie „małej Ojczyzny" stało się tak popularne niemal 100 lat później w szczególności wśród Białorusinów Białostocczyzny. Gdyby Andrej Ziaziula nie napisał niczego innego, to zapisałby się w historii białoruskiego Odrodzenia tym wierszem ze zbioru «Z rodnaha zahonu» nazwanego «Pieśnią Białorusi». Z braku przekładu na język polski przytaczam go w oryginale.

Божа, што калісь народы
На асобкі падзяліў,
І хацеў, каб народ кожны
Мовай роднай гаварыў.

Узглянь жа на народ бяздольны
Беларускі, што к Табе
Голас ціхі, паднявольны
У пакорнай шле мальбе.

Каб рунела, выплывала,
Красавала, наліло
І, насьпеўшы, у ток нямала
Умалоту прынясло.

Czytelnik łatwo dostrzeże w tych strofach prototyp znakomitego hymnu Natalii Arsieniewej «Mahutny Boża» napisanego przez nią znacznie później, bo w 1943 r.

Moje emigracyjne doświadczenia

W 1988 r. udałem się na emigrację do USA z postanowieniem aby zostać tam na stałe. Pierwsi Amerykanie którzy mnie spotkali mówili wspaniale po białorusku. Czułem się tam wśród prawdziwie swoich. Rzecz w tym, że Białorusinem czułem się od dzieciństwa.

W swoje 17 lat debiutowałem wierszami i prozą poetycką na łamach «Niwy». W latach 80. w Białymstoku, jako młody kapłan prawosławny, odprawiałem częściowo po białorusku (Ewangelia, Apostoł, kazanie) nabożeństwa w cerkiewce Marii Magdaleny. Amerykańscy Białorusini należeli do tak zwanej „starej", powojennej emigracji. Jak się tam znaleźli – to osobny temat. Pierwsza Liturgia św. w cerkwi Eufrozyny Połockiej w South River (New Jersey) uświadomiło mi, że idea białorusizacji Cerkwi w praktyce została urzeczywistniona mianowicie tam, w Ameryce. Właśnie tam odczułem to, do czego w emigracyjnym periodyku «Baćkauszczyna» w 1960 r. nawoływał emigracyjny działacz i publicysta A. Butrymowicz. W artykule zatytułowanym «W sprawie białorusizacji naszych cerkwi» pisał on: „Cerkiew jak prawdziwa wychowawczyni człowieka powinna formować moralne oblicze za pomocą swych pedagogicznych środków". Duchową niezależność narodu – według Butrymowicz – kształtują: religijne świętości, ojczysty język, kazania po białorusku, zwyczaje narodowe, obrzędy, tradycje, charakter narodowy, narodowa sztuka cerkiewna, wychowawcze instytucje, szkolnictwo, propaganda itd."
Wówczas w South River poznałem działacza i dziennikarza białoruskiej sekcji «Radio Swoboda» – Jana Zaprudnika. Jego uwagę zwróciło moje pierwsze kazanie w literackim, bezbłędnym języku białoruskim. Podczas świętowania 1000-lecia Chrztu Rusi w tymże 1988 roku Zaprudnik wystąpił z referatem na temat języka ojczystego w Cerkwi. Zwrócił on uwagę na współzależność między modlitwą, rozumem i językiem ojczystym. Za największy problem uznał on nieobecność języka białoruskiego w religijnym życiu Białorusinów w Ojczyźnie. „Tam zarówno u prawosławnych jak i katolików nie ma miejsca dla języka ojczystego (nadmieniam, że mówił to w 1988 roku). Co gorsza, wielu Białorusinów w kraju nawet nie uświadamia nienormalności tego stanu rzeczy, nie ma zrozumienia dla użyteczności języka ojczystego dla więzi z Bogiem; nie ma świadomości tego, że rusyfikacja i polonizacja życia religijnego w Białorusi, to zjawisko w swej istocie-antychrześcijańskie".
Jan Zaprudnik przytoczył słowa Apostoła Pawła z I Listu do Koryntian: „Tak też i wy: jeśli pod wpływem daru języków nie wypowiadacie zrozumiałej mowy, któż pojmie to, co mówicie? Na wiatr będziecie mówili. Na świecie jest takie mnóstwo dźwięków, ale żaden dźwięk nie jest bez znaczenia. Jeżeli jednak nie będę rozumiał, co jakiś dźwięk znaczy, będę barbarzyńcą dla przemawiającego, a przemawiający barbarzyńcą dla mnie. Tak też i wy, skoro jesteście żądni darów duchowych, starajcie się posiąść w obfitości te z nich, które się przyczyniają do zbudowania Kościoła. Jeśli więc ktoś korzysta z daru języków, niech się modli, aby potrafił to wytłumaczyć. Jeśli bowiem modlę się pod wpływem daru języków, duch mój wprawdzie się modli, ale umysł nie odnosi żadnych korzyści Cóż przeto pozostaje? Będę się modlił duchem, ale będę się też modlił i umysłem, będę śpiewał duchem, będę też śpiewał i umysłem. Bo jeśli będziesz błogosławił w duchu, jakże na twoje błogosławienie odpowie «Amen» ktoś nie wtajemniczony, skoro nie rozumie tego, co ty mówisz? Ty wprawdzie pięknie dzięki czynisz, lecz drugi tym się nie buduje. Dziękuję Bogu, że mówię językami lepiej od was wszystkich. Lecz w Kościele wolę powiedzieć pięć słów według mego rozeznania, by pouczyć innych, zamiast dziesięć tysięcy wyrazów według daru języków". Zdaniem Zaprudnika „Logobójstwo" powinno być uznane za grzech śmiertelny. Ten, kto pozbawia Białorusinów ojczystego języka, ten sprzeciwia się tradycji chrześcijańskiej.
Innymi słowy, w celu połączenia ducha z intelektem należy modlić się w ojczystym języku. Zgodnie z nauczaniem Apostoła Pawła postępowali św.w Bracia Cyryl i Metody, którzy w II połowie IX w. Przetłumaczyli księgi liturgiczne na żywy język słowiański. O potrzebie

rozumienia modlitwy i nabożeństwa przypomniał Franciszek Skoryna, który w 1517 r. począł drukować przekład Biblii w języku „ludu pospolitego". Według Skoryny, z jakim językiem człowiek się urodził – w tym powinien modlić się, bo rozum najlepiej funkcjonuje w ojczystym języku. Również Franciszek Bohuszewicz pisał: „Nasz język jest dla nas święty, bo dany nam jest od Boga, jak też innym poczciwym ludziom". Zresztą w Ewangelii jest powiedziane: „Na początku było Słowo, i Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo (...)".

„My wszystko rozumiemy"

Tę frazę: „my wszystko lepiej rozumiemy aniżeli u nas na Białostocczyźnie" usłyszałem w Chicago w cerkwi św. Juryja (Jerzego) W tej cerkwi odprawiałem nabożeństwa (głównie Świętą Liturgię) w całości po białorusku według książki do nabożeństwa wydanej przez Metropolitę Mikołaja, zwierzchnika Białoruskiej Autokefalicznej Cerkwi Prawosławnej z Toronto. Nawet skromny chór próbował śpiewać po białorusku, co dla wielu było rzeczą nową i niełatwą. Cerkiew, w której w niedzielę dotąd modliło się nie więcej jak 20 osób, nagle zapełniła się białostoczanami. Na niedzielnych nabożeństwach bywało 100-120 osób, którzy dotychczas znali nabożeństwa wyłącznie po cerkiewnosłowiańsku, a kazania słyszeli w jakimś rosyjskopodobnym języku. „Jak ładnie", „my wreszcie wszystko rozumiemy" – mówili mi krajanie z Białostocczyzny. Co prawda, wielu spośród nich po nabożeństwie przechodzili w rozmowach między sobą na język polski, co wyraźnie nie podobało się miejscowym Białorusinom z tejże „starej" emigracji. Mimo to wówczas uświadomiłem sobie jedną podstawową rzecz: „a dlaczego tak nie mogłoby być u nas na Podlasiu? Czyż Cerkwi lepiej przysłuży się polonizacja zamiast białorusizacji?

Ponowne doświadczenie z „małej Ojczyzny"

Dzięki wstawiennictwu J. Zaprudnika, z Chicago w 1989 roku zacząłem współpracować z białoruską «Swobodą». Nagrywałem niedzielne kazania po białorusku. W lutym 1991 rozpocząłem pracę w Radio na miejscu, w Monachium. Nie było tam białoruskiej Cerkwi, toteż zdarzało się odprawiać nabożeństwa dla Ukraińców po ukraińsku. Oni również, tak jak Białorusini w USA zachowywali język ojczysty zarówno w Cerkwi jak i w kontaktach między sobą, co niezwykle mnie ujmowało. Do tego dzierżawionego na użytek prawosławnych kościółka przychodziło także kilkoro Białorusinów. W Monachium prowadziłem audycję religijną pod nazwą «Symbol Wiary» (Credo) Dzięki tej ekumenicznej audycji nawiązałem kontakty z wieloma ludźmi z wielu krajów i kilku kontynentów. W 1995 roku Radio zostało przeniesione do Pragi. Niestety w tym pięknym mieście, jako zasuspendowany duchowny, w tak zwanej „kanonicznej" Cerkwi, już nie nie mogłem odprawiać i po prostu jako laik uczęszczałem na nabożeństwa po czesku w katerze Cyryla i Metodego. W Pradze, w 2005 r. z niemałą przykrością dowiedziałem się, że w dwu prawosławnych cerkwiach w Białymstoku będą odprawiane nabożeństwa po polsku. Dla mnie była to niezrozumiała decyzja. Głowiłem się nad tym: co to za ważny powód sprawił, że Cerkiew odchodzi od swej tradycji. Czy nie przyśpieszy to procesu polonizacji? Wiem, że dla wielu, jeżeli nie dla większości prawosławnych w Polsce, język cerkiewnosłowiański był i nadal pozostaje nieodłącznym elementem sakralnej przestrzeni Cerkwi: modlitwy, śpiewu, ikonografii, architektury, duchowości i mistyki Prawosławia. Ponad to, w okresie międzywojennym Cerkiew zetknęła się i ze wszech sił przeciwstawiała się przymusowej polonizacji. Sanacyjne władze

uważały Prawosławie w jego rosyjskim wydaniu za element obcy kulturowo i spuściznę carskiej Rosji. Istotnie, prawosławni z reguły nie uważali się za etnicznych Polaków, a raczej w większości za Białorusinów i Ukraińców, albo po prostu „tutejszych". Jednakże obecnie wielu prawosławnym doskwiera fakt, że zmuszeni są oni żyć z piętnem inności, niepełnowartościowości, bo otwarte przyznawanie się do swej nie-polskości i nie-katolickości nadal, nawet obecnie, niesie pewne ryzyko i wymaga odwagi. Niektórzy, postanowili ułatwić sobie życie i w ten sposób pojawiła się dość egzotyczna kategoria „prawosławnych Polaków". Twierdzą oni, że prawosławnymi to są oni od dzieciństwa, natomiast z białoruskością czy ukraińskością w żaden sposób się nie utożsamiają. Ponad to, skoro mieszkają w Polsce, mają polskie obywatelstwo, to jasne, że są Polakami. Przyznaję, że to dosyć prymitywne tłumaczenie, bo świadczy o nierozróżnieniu narodowości i obywatelstwa.

Pamiętam, że wtedy jesienią 2005 r. zwróciłem się telefonicznie do kilku osób w Polsce – co sądzą oni o języku polskim w Cerkwi. Działacz społeczny i polityczny oraz dziennikarz Eugeniusz Wappa oznajmił , że przyjął wiadomość o tym z przykrością. „Dla nas, Białorusinów z Białostocczyzny, którzy stanowią przeważającą część prawosławnych w Polsce, ta wiadomość była przykrą niespodzianką i bardzo bolesna nowiną. To nas nie tylko zdziwiło, ale zabolało i oburzyło" – oświadczył Eugeniusz Wappa. „Kiedy wprowadza się język polski, to powstaje pytanie: a dlaczego nie wprowadzić języka białoruskiego? Skoro w prawosławnych świątyniach w Polsce, wprawdzie sporadycznie, ale jednak brzmi język ukraiński, to znaczy, że Bóg rozumie po ukraińsku. Bóg rozumie w językach całego świata a wygląda, jakby nie chciał rozumieć tylko po białorusku. Jeżeli jest potrzeba odprawiać nabożeństwa dla Polaków, którzy przyjęli Prawosławie – proszę bardzo... Tylko, że my – Białorusini, już od tylu lat prosimy i domagamy się nabożeństw po białorusku, i wciąż nie możemy się doprosić" – powiedział Eugeniusz Wappa. „Ze strony duchowieństwa słychać argumenty jakoby nie ma przekładów «Świętego Pisma». Ale one są i przy tym – po sąsiedzku. Czy aż tak trudno jest zamówić przekłady, które posiada Prawosławna Cerkiew w Białorusi? Trzeba uczciwie przyznać: brakuje dobrej woli ze strony duchowieństwa. Ja widzę tu jedno poważne niebezpieczeństwo, zagrożenie. Swymi działaniami Cerkiew chce z rozmysłem stworzyć kategorię «prawosławnych Polaków», ale tym samym podcina ona gałąź na której siedzi. Trzeba pamiętać, że moc Prawosławia w Polsce zawsze gruntowała się na tym, że podtrzymywało ono zróżnicowanie językowe, opierało się na ukraińskim albo białoruskim języku. Jeżeli chcemy mieć aktywnych parafian, to na Podlasiu powinien być używany język białoruski. Jeżeli natomiast chcemy mieć w cerkwiach turystów, aby nie były one całkiem puste, to wówczas – polski język" – powiedział 11 lat temu Eugeniusz Wappa.

Ciekawą myśl wyraził wtedy prawosławny duchowny, były katolik rodem z Krakowa ks. Eustachy (Stanisław) Strach. To wybitny znawca języka cerkiewno-słowiańskiego, jego żarliwy entuzjasta i apologeta. „Osobiście, jestem przeciwnikiem polonizacji nabożeństwa prawosławnego, ale z drugiej strony, słychać coraz więcej utyskiwań pod adresem naszej Cerkwi na to, że nabożeństwo staje się niezrozumiałe dla współczesnych wiernych, zwłaszcza dla młodzieży" – powiedział o. Eustachy. Proponuje on kompromisowe rozwiązanie: aby odprawiać nabożeństwa w językach cerkiewno-słowiańskim i narodowych przemiennie, aby wierni dobrze rozumieli każdy fragment nabożeństwa. Tzn. w jedną niedzielę pewną część nabożeństwa wierni słyszą po cerkiewno-słowiańsku, a w drugą to samo – na przykład po białorusku. Kazania – według niego – należy wygłaszać w tym języku, który wiernym najbardziej odpowiada. „Byle tylko zupełnie nie rezygnować z języka

cerkiewno-słowiańskiego, bo to oznaczałoby dla nas śmierć duchową” – uważa ks. Eustachy Strach.

Jeszcze jeden mój współrozmówca, dominikanin z Białorusi, który wówczas pisał w Polsce pracę doktorską – Piotr Rutkouski wypowiedział następująca myśl: „Starożytne, archaiczne języki w liturgii też mają rację bytu. Nabożeństwo – to Wszechświat symboli. Niekoniecznie wszystko dla wszystkich ma być zrozumiałe. Bardzo ważne jest przeżycie tajemniczości lub zetkniecie się z czymś, co zmusza do zastanowienia. Niezrozumiałe słowo albo symbol skłania do myślenia. To dlatego zarówno wśród katolików jak i prawosławnych widzimy zapotrzebowanie na nabożeństwa w starożytnych językach, choćby nawet nie całkiem zrozumiałych. Myślę, że idealna jest taka sytuacja, w której wierni mają możliwość wyboru: kiedy ktoś zainteresowany może pójść na nabożeństwo w języku cerkiewno-słowiańskim albo po łacinie. Z dawien dawna istnieje zasada, że od nikogo nie należy wymagać heroizmu, bo człowiek zmuszony jest wiele się natrudzić, aby poznać te języki” – powiedział o. Piotr Rutkouski.

Moje wnioski

Z tego co tu powiedziałem i co osobiście przeżyłem wynika moje dosyć jasne stanowisko:

– Jestem zwolennikiem maksymalnie szerokiego wykorzystywania w Cerkwi języka białoruskiego tam, gdzie on już jest albo łatwo i bez przymusu może być uznany za ojczysty język. Z pewnością, większość prawosławnych w Polsce to Białorusini, nawet jeżeli oni sami nie chcą tego przyjąć do wiadomości. Jednakże nawet w przypadku szerokiej białorusizacji Cerkwi w Polsce (oczywiście głównie na Podlasiu) nie uważam za celowe całkowite odrzucenie języka cerkiewno-słowiańskiego. Jest to element tradycji, a ta jest częstokroć wartością samą w sobie.

– Pojęcie „ prawosławny Polak” jest dla mnie równoznaczne z pewną formą nihilizmu narodowego albo renegacji. Będąc już „prawosławnym Polakiem” człowiek wkrótce zechce być pełnowartościowym Polakiem, czyli katolikiem. W polskich realiach, polonizacja Cerkwi jest dla niej formą samobójstwa. Uniatyzm, greko-katolicyzm stał się takim przejściowym etapem od prawosławia do katolicyzmu.

– Tłumaczenie: „ale ja nie rozumiem języka nabożeństwa” jest słabym wytłumaczeniem. A czy w ciągu stuleci prosty lud rozumiał łacinę? Rozumiał kazania, bo te były w językach narodowych. Teraz też powinny być w tych językach jako absolutne minimum. Postulat automatycznego przejścia na „zrozumiały”, czyli polski język nabożeństw cechuje ludzi intelektualnie leniwych, których w istocie mało obchodzi Cerkiew i życie duchowe. Nawet bez statystycznych danych obserwuję, że od coraz powszechniejszego wykorzystywania języka polskiego, wiernych w cerkwiach nie przybyło. Natomiast przejście na język Kościoła Katolickiego może ułatwić i przyśpieszyć przejście na katolicyzm.

– Swego czasu (lata 20-te XX w) Grecka Cerkiew, wraz z nowym kalendarzem, wprowadziła współczesny język grecki, ponieważ słychać było skargi, że staro-grecki jest nie całkiem zrozumiały. Jednak nic to nie dało. Przypływ wiernych nie nastąpił. Nastąpił rozłam związany z kalendarzem. Widać też, że zwolennikom zmian wcale nie chodziło o język. Tu była wymówka. Myślę, że to samo może zdarzyć się albo już się zdarzyło także u nas w Polsce.

– Pomyłki Greków nie chce powtórzyć Rosyjska Cerkiew Prawosławna. „Na dzień dzisiejszy, radykalna zmiana nie wydaje się być ani rozumna ani na czasie, bo mogłaby zniechęcić

do Cerkwi tych, którzy są bardzo przywiązani i do „starego" języka" – oświadczył Patriarcha Cyryl.

Wszystko wyżej powiedziane odpowiada mojemu rozumieniu zagadnienia. Bóg rozumie po białorusku, tylko dajmy Mu szansę usłyszeć nas w tym pięknym języku. Nie wszyscy muszą się z tym zgodzić, za to może to być podstawą do dyskusji.

Wasilków, sierpień 2016 r.
Konstanty Bondaruk

XVII ТРЫЯЛОГ / КРЫНКІ 2016

пятніца, 26.08.2016 г.

МАСТАЦТВА
гадзіна 18:00 / Галерэя Крынкі (вул. Ю. Пілсуцкага 6)
«Паганства» Андрэй Лянкевіч (BY)

субота 27.08.016 г.

ДЫСКУСІЯ
«Ці Бог не разумее па-беларуску?»
Каўказская сінагога (вул. Ю. Пілсуцкага 5)
мадэратар: Міхал Андрасюк (PL)

ЛІТАРАТУРА / гадзіна 10:00 – 11:30
Уладзімер Арлоў (BY), Барыс Пятровіч (Сачанка) (BY), Павал Севярынец (BY)

КУЛЬТУРА / гадзіна 12:00 – 13:30
Ірына Дубянецкая (BY), Уладзімір Паўлючук (BY), Аляксей Фралоў (BY)

перапынак на абед

РЭЛІГІЯ / гадзіна 14:30 – 16:00
Архімандрыт Гаўрыіл (PL), Сяргей Сурыновіч (BY), Георгій Рой (BY)

МУЗЫКА
гадзіна 18:30 / Каўказская сінагога (вул. Ю. Пілсуцкага 5)
«Беларускія духоўныя спевы і Лекавыя травы» Re1ікт і Сяржук Доўгушаў (BY)

МАСТАЦТВА
гадзіна 20:00 / Каўказская сінагога (вул. Ю. Пілсуцкага 5)
«Сплятанне» Марта Марыянская (PL)

MUZYKA
гадзіна 20:30 / Каўказская сінагога (вул. Ю. Пілсуцкага 5)
«Мініяцюры» Міхал Яцашэк і Port Mone (PL/BY)

XVII TRIALOH / KRYNKI 2016

piątek 26.08.2016 r.

SZTUKA
godz. 18:00 / Galeria Krynki (ul. J. Piłsudskiego 6)
«Pahanstva» Andrei Liankevich (BY)

sobota 27.08.2016 r.

DYSKUSJA
«Czy Pan Bóg nie rozumie po białorusku?»
Synagoga Kaukaska (ul. J. Piłsudskiego 5)
moderator dyskusji: Michał Androsiuk (PL)

LITERATURA / godz. 10:00 – 11:30
Uladzimir Arlou (BY), Barys Piatrovich (Sachanka) (BY), Paviel Sieviaryniets (BY)

KULTURA / godz. 12:00 – 13:30
Iryna Dubianetskaja (BY), Włodzimierz Pawluczuk (PL), Alaksiej Fralou (BY)

przerwa obiadowa

RELIGIA / godz. 14:30 – 16:00
Archimandryta Gabriel (PL), Siarhiej Surynovich (BY), Hieorhij Roj (BY)

MUZYKA
godz. 18:30 / Synagoga Kaukaska (ul. J. Piłsudskiego 5)
«Bielaruskija dukhounyja s'pievy / Lekavyja Travy» Re1ikt i Siarzhuk Douhushau (BY)

SZTUKA
godz. 20:00 / Synagoga Kaukaska (ul. J. Piłsudskiego 5)
«Splatanie» Marta Mariańska (PL)

MUZYKA
godz. 20:30 / Synagoga Kaukaska (ul. J. Piłsudskiego 5)
«Miniatury» Michał Jacaszek i Port Mone (PL/BY)

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
Zrealizowane przy wsparciu finansowym Województwa Podlaskiego

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Muzeum Podlaskie w Białymstoku

URZĄD MIEJSKI W KRYNKACH

GMINNY OŚRODEK KULTURY W KRYNKACH

GAZETA wyborcza

РАЦЫЯ БЕЛАРУСКАЕ РАДЫЁ

FUNDACJA VILLA SOKRATES • SOKÓLSKA 9, 16-120 KRYNKI • NIP 545 17 95 234 • VILLASOKRATES.PL